

Angst, nydelse og lingvisteri

Argument for Klinisk Seminar 2016-2017

Spørgsmålet om libidoens status i psykoanalysen har nu i nogle år fungeret som orienteringsredskab for Agoråens *Klinisk Seminar*. Det kan vel ikke være anderledes. For der findes ikke i psykoanalysen et andet begreb som i den grad er, på samme tid, både uundværligt og problematisk.

Uundværligt fordi det benævner selve det brændstof som får det psykiske apparat til at bevæge sig, men problematisk af nøjagtig de samme grunde, da stræben efter at få redegjort for substansen ved dette formodede brændstof ikke blot har medført at det væsentlige ved denne oprindelig 'hjælpehypotese' gang på gang er gået tabt, (i udgangspunktet skulle den forklare hvordan de sjælelige forestillinger indgår i denne eller hin relation med hinanden, alt efter hvordan de mærkes af en bevidst, førbevidst eller ubevidst værdi) – det har også bidraget til, at den mekaniske metafor som 'apparatet' er udtryk for, forblev intakt.

Adskillige analytikere (og bestemt ikke de ringeste: Abraham, Ferenczi, Reich, etc.) har arbejdet ihærdigt på at få en afklaring deraf, men resultaterne har alt i alt været begrænsede. Når det kom til stykket havnede studierne i en sexologisk indbildning, hvis bornerthed ikke lod Krafft-Ebings moralisme noget tilbage. Ikke fordi disse brave kolleger ikke havde endog meget store tanker vedrørende menneskehedens frigørelse, men fordi de faktisk fastlåste libido-spørgsmålet til en forestilling om en normativ seksualtrang der forblev biologisk. Man forstår for så vidt udmærket at de unge ego-psykologiske løver, som skulle tilpasse sig og gøre sig fortjent i deres nye hjemlande, i endnu et positivistisk anfald skar prompte igennem ved at erklære libido for en metafysisk størrelse at være, lod driften forfalde som fylogenetisk instinkt og gav fortrængningsbegrebet en så kort snor, at det til syvende og sidst bare kunne afskaffes. Sådanne vidtløftige termer hørte simpelthen ikke hjemme i det tilpasningsprojekt som psykoanalysen i disse år blev kørt ind i.

Der har dog rigtignok også været andre forsøg på området. Forsøg som tilmed er gået til spørgsmålet med anderledes midler og perspektiv. I det forgange arbejdsår studerede vi således Sigfried Bernfelds bestræbelser udi en bestemmelse af hvad han, i forlængelse af Sandor Ferenczis arbejde, kaldte 'bioanalyse', en tilgang som på freudiansk vis stræbte efter udarbejdelsen af en morfogenetisk begribelse af libido-problematikken, (hvilket for så vidt forbliver inden for den linje som Karl Abraham fik aftegnet omkring *Entwicklungsgeschichte*), men fritaget for den *Naturphilosophie* der kendetegner den spekulative biologis "forkærlighed for syntesen", som Bernfeld omtaler det. Han fremhævede derfor betydningen af den empiriske metode og anvender megen tid på 'biometriske studier' som han i længden måtte opgive. Dels af praktiske grunde – han brugte en del tid på at flygte fra nazisterne – men også rent principielt, eftersom han endte med at anerkende at libidoen ikke lader sig måle og at den derfor heller ikke kan gøres til genstand for kvantitative studier.

Det spændende ved Bernfeld er, at han ikke opgiver libido-hypotesen af den grund. Han vover derimod tanken om en materialitet uden substans, og med udgangspunkt i de spørgsmål som embryologien rejser i al almindelighed, arbejdede han sig helt frem til den kant hvor overvejelser af topologisk art bliver ganske uundgåelige (Bernfeld taler eksplicit om det). Men hans synes dog ikke at kunne eller ville drage yderligere konsekvenser af det. For som Frank Grohmann har gjort os opmærksom på, er det som om Bernfeld fastholder et geometrisk syn på problematikken (forbliver ved formen så at sige) og på en måde ikke giver sig hen til strukturen (eller algebraen, om man vil).

Men hvorfor har det været så vanskeligt for analytikerne at fastholde et syn på libidoen, som undgår at hælde enten til naturalismen eller vitalismen? Læsning af Lacans *Fantasmets logik* (fra årene 1966-67), har det forgange år givet os nogle elementer til at kunne forstå det. Det er i hvert fald klart nok at problemerne derom knytter sig til vores naive opfattelse af 'objektet'.

For det pseudokartesianske standpunkt som vi hovedløst antager vedrørende 'verden' – hvor den altså uden videre menes at være 'uden for', tilskrives 'objektive' egenskaber og anmoder 'erkendelsesteorien' om vejvisninger til dens håndtering – er simpelthen for pauvert til at begribe, hvad libidoen står for. Forestillingen om Den Store Masterplan reducerer den freudianske overdetermination til determinisme slet og ret, og inviterer til blot at finde frem til drejebogen, så vi kan vide hvordan det hele hænger sammen (Hartmanns *Ich-Psychologie und Anpassungsproblem* er vitterlig et etisk fordring). Det er denne forestilling der har gjort at analytikerne så nemt kunne erstatte Freuds drift med instinkt, for dér har vi netop en fortælling om et færdigt program som fuldføres når det afslutter sin cyklus ved mødet med det passende objekt.

Men Freuds *Trieb* er på ingen måde et instinkt – præcis af den grund at den ikke kan afsluttes: 'driftens trang' er konstant. Og dette må være sådan bl.a. fordi driften ikke er udstyret med et forudbestemt objekt som kan udsukke dens vedholdenhed. Driften er simpelthen utilpas af natur, så at sige. Freud siger det igen og igen hele vejen igennem: hvad som helst kan bruges af driften for at opnå dens mål (hvilket i øvrigt overraskede ham lige så meget som det overrasker os). Denne konstatering har imidlertid også konsekvenser for vores opfattelse af libidoen, eftersom dens virke finder sted i og med drifterne, ud fra nogle foregange som vi selvfølgelig må studere videre.

Derfor har vi besluttet at det nye arbejdsår 2016-17 skal bruges til at gå videre med 'objektets spørgsmål i psykoanalysen', ved at gå lidt tilbage i tiden i Lacans forelæsninger og koncentrere os om hans 10. seminar (fra årene 1962-63), som har *Angsten* på programmet. Det skyldes ikke mindst den omstændighed at det er netop dér Lacan indleder et systematisk studie af den størrelse, som han fra da af kaldte 'objekt lille *a*', et begreb han fik udformet i 50'erne i forlængelse af hans undersøgelser af *Wunsch*-problematikken hos Freud. Dette skete ved en første systematisering af begærets mulighedsbetingelser i og med opstillingen af *le graphe du désir* i perioden 1956-59 (og som opsamles i teksten "Subjektet subversion og ønskets dialektik" fra 1960), som også virker organiserende for arbejdet i 60'erne, for så vidt Lacan dér sætter sig for at give sådanne begrebslige formuleringer en logisk notation. Læsningen af Lacans *Angst-seminar* vil traditionen tro foregå om tirsdagen.

*

Den første lørdag i hver måned vil Klinisk Seminar følge trop ved:

- dels at sætte Freuds tekst om "Hæmning, symptom og angst" fra 1926 på programmet,
- dels ved at studere nogle tekster af Helene Deutsch om den feminine seksualitet og endelig,
- ved fortsætte vores læsninger af diverse bud på sprogteoretiske indslag ved denne gang at beskæftige os med Donald Davidsons arbejde og følge op på aktiviteterne i Klinisk Værksted, hvor der vil blive iværksat en oversættelse af en bog der omhandler forbindelsen mellem sproget og topologien.

Vi fastholder således det trefoldige greb vi har givet vores møder den første lørdag om måneden, samtidig med at vi giver en ny dimension til vores sproglige studier:

– At vi denne gang tager "Hæmning, symptom og angst" op til fornyet læsning er jo ganske oplagt, eftersom det også er én af grundteksterne i Lacans seminar. Men derudover er den oplagt til at kvalificere vores forståelse af klinikken i det hele taget – om ikke andet ved i det mindste at studse over hvordan Freud allerede i titlen skelner 'symptom' fra 'hæmning' og 'angst', hvormed han jo for så vidt siger, at de sidste ikke er at opfatte som symptomer. Eller hvad ... ? Hvordan skal vi forstå det?

– At vi i øvrigt tager Helene Deutsch's tekster op skyldes ikke kun et ønske om at studere en kvindelig analytikers værk (tidligere har vi som bekendt beskæftiget os med Sabina Spielrein), men i høj grad den omstændighed, at angst-spørgsmålet i psykoanalysen frem for alt angår kastrationsangsten. Hvilket jo alt andet lige tvinger os til at se nærmere på den dér fallos-ting. Diskussionen derom i 20'erne og 30'erne i forrige århundrede var meget passioneret og Helene Deutsch havde afgjort en fremtrædende plads i den debat. Som så meget andet fik krigen afsluttet den ganske brat, men der er alle mulige grunde til at genoptage overvejelserne i dag, fordi langt de fleste aspekter af den disput fortsat er uafklarede. (Læs den nærmere omtale som Elisabet Holst skriver derom efter nærværende tekst).

– Vi har desuden efterhånden gjort det til noget nært fast pensum at bruge noget af lørdagsmøderne til at se på relevante overvejelser vedrørende sprog og sprogligheden. I en psykoanalytisk sammenhæng siger dette nærmest sig selv – jeg er dog udmærket klar over at dette ikke fortsat er tilfældet.

Denne beskæftigelse er imidlertid ikke kun begrundet i ønsket om at holde os informeret derom. Den bunder ganske enkelt i konstateringen af, at de foreliggende sprogteorier er ganske utilfredsstillende når de læses på baggrund af den erfaring udi sprogligheden og talen, som den psykoanalytiske akt bibringer.

Thi psykoanalysen har brug for et 'lingvisteri', for at bruge Lacans udtryk, som er langt mere smidigt og sammensat end de foreliggende positivistiske bud vi fortsat præsenteres for, fra videnskabens side. Det er indlysende at dette ikke vil være tilgængeligt, så længe de logiske rammer for sådan et arbejde fortsat er overvejende prædikative. Det

er således selve sondringen mellem syntaks, semantik og pragmatik der er uholdbar og som, set fra psykoanalysens side, kalder på anderledes tilgange.

Lacan siger det for så vidt meget klart på sin (i hvert fald dér) underspillede måde, da han indleder seancen den 19. december 1972 ved at sige:

"Det forekommer mig vanskeligt at undgå at tale dumt om sproget. Det er ikke desto mindre, hvad du Jakobson ... nå dér er du... har haft held til".

Han har nemlig besøg af sin ven Roman Jakobson som er kommet helt fra New York for at tale i selveste *Collège de France*. Jakobson kommer da forbi Lacans seminar og bliver lovprist. Der er ingen tvivl om, at Lacan var meget glad for Jakobson og hans arbejde, og at han vitterlig mener at Jakobson afgjort har sagt nogle endog meget kloge ting om sproget ... og alligevel ... det er fortsat svært for Lacan at lade være med at tale dumt OM sproget ... netop fordi han taler.

Det lingvisteri der er brug for, og som Lacan altså efterlyser, må akkurat kunne tage 'dumheden i sproget' – eller rettere: 'dumheden i talen' – i agt, den dumhed som får os til at snuble, til at sige hvad vi ikke ville sige etc. Altså den dumhed, der har med det ubevidste (dvs. libidoen, altså seksualiteten) at gøre.

Vi er i den heldige situation at Sigurd Baark har gjort os opmærksomme på Donald Davidsons kommentar til Freud samt andre tekster, og at vi under hans vejledning vil kunne studere dem indgåede. Derudover vil vi med Lis Haugaard følge med i oversættelsen af Jeanne Lafonts bog *La langue comme espace*, som er et perspektiv der lige passer ind i vores sysler. – Læs i øvrigt LH's omtale af det på de foregående sider her i Årbogen.

*

Når det kommer til stykket må vi vel godt sige, at for vores vedkommende vil arbejdsåret 2016-17 stå i fallossens tegn (via kastrationen, den kvindelige seksualitet og altså dumheden i talen). Det er ganske naturligt eftersom den sammenføjning af lysten, begæret og nydelsen, som vi med psykoanalysen prøver at tydeliggøre, forudsætter en nærmere begribelse af Φ som logisk funktion.

Oswaldo Cariola
maj 2016